

До висот Шевченкового генія

*І мертвим, і живим, і ненарожденним
землякам моїм в Україні і не в Україні
моє дружнєє посланіє*

*Аще кто речет, яко люблю
Бога, а брата своего ненавижу,
ложь есть.*

*Соборное послание Иоанна.
Глава 4, ст. 20*

І смеркає, і світає,
День Божий минає,
І знову люд потомлений
І все спочиває.
Тільки я, мов окаяний,
І день і ніч плачу
На розпуттях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає —
Оглухли, не чують;
Кайданами міняються,
Правдою торгують.
І Господа зневажають, —
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають...
А що вродить? Побачите,
Які будуть жніва!
Схаменіться, недолуди,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
На свою країну!
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра;
А ви претеса на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого. Волі! волі!
Братерства братнього! Найшли,
Несли, несли з чужого поля

І в Україну принесли
Великих слов велику силу,
Та й більш нічого. Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонились!..
І хилитесь, як і хилились!
І знову шкуру дерете
З братів незрящих, гречкосіїв;
І сонця правди дозрівать
В німецькі землі, не чужії,
Претеса знову!.. Якби взять
І всю мізерію з собою,
Дідами крадене добро,
Тоді оставсь би сиротою
З святими горами Дніпро!

Ох, якби те сталось, щоб ви не вертались,
Щоб там і здихали, де ви поросли!
Не плакали б діти, мати б не ридала,
Не чула б у Бога вашої хули.
І сонце не гріло б смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі.
І люди б не знали, що ви за орли,
І не покивали б на вас головою.

Схаменіться! будьте люди,
Бо лихо вам буде!
Розкуються незабаром
Заковані люди.
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!

І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших... І не буде
Кому помагати:
Оддурається брат брата
І дитини мати.
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прокленетесь
Своїми синами!
Умійтеся! Образ Божий
Багном не скверніте.
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать...
Бо невчене око
Загляне їм в саму душу
Глибоко! глибоко!
Дознаються небожата,
Чия на вас шкура,
Та й засудять, — і премудрих
Немудрі одурять!

Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрость би була своя.
А то залізете на небо:
— І ми — не ми, і я — не я!
І все те бачив, і все знаю:
Нема ні пекла, ані раю,
Немає й Бога, тільки я!
Та куций німець узлуватий,
А більш нікого!.. — Добре, брате,
Що ж ти такеє?

— Нехай скаже

Німець. Ми не знаєм. —
Отак-то ви навчаєтесь
У чужому краю!
Німець скаже: — Ви моголи¹. —
— Моголи! моголи! —
Золотого Тамерлана
Онучата голі.
Німець скаже: — Ви слов'яни.
— Слов'яни! слов'яни!
Славних прадідів великих
Правнуки погані!

І Коллара² читаєте
З усієї сили,
І Шафарика, і Ганку³,
І в слов'янофіли⁴
Так і претесь... І всі мови
Слов'янського люду —
Всі знаєте. А своєї
Дастьбі... Колись будем
І по-своєму глаголять,
Як німець покаже
Та до того й історію
Нашу нам розкаже.
Отоді ми заходимось!
Добре заходились
По німецькому показу
І заговорили
Так, що й німець не второпа,
Учитель великий,
А не те, щоб прості люди,
А гвалту! а крику!
— І гармонія, і сила:
Музика та й годі!
А історія!.. Поема
Вольного народа!
Що ті римляни убогі!
Чортзна-що — не Брути⁵
У нас Брути! і Коклеси!⁶
Славні, незабуті!
У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори слала,
Степом укривалась! —
Кров'ю вона умивалась,
А спала на купах,
На козацьких вольних трупах,
Окрадених трупах!
Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Ту ю славу. Та читайте
Од слова до слова,
Не минайте ані титли⁷,
Ніже тії коми —
Все розберіть... Та й спитайте
Тоді себе: що ми?..
Чиї сини? Яких батьків?
Ким? За що закуті?..

¹ Моголи — тут у значенні монголи.

² Коллар Ян (1793–1852) — чеський поет і вчений, син селянина-словака, професор Віденського університету, обстоював об'єднання чехів і словаків, а також інших слов'янських народів.

³ Ганка Вацлав (1791–1861) — чеський поет і вчений, професор Празького університету.

⁴ Слов'янофіли — представники ідейно-політичної течії в 30–50-х роках XIX століття, що обстоювала ідею об'єднання слов'янських народів у єдину федерацію під зверхністю російського царя. К. Маркс, а також М. Чернишевський називали теорію слов'янофілів реакційною, такою, яка по суті допомагала зміцненню царизму.

⁵ Брути — історичні особи в стародавньому Римі. Люцій Юній Брут в 510 р. до н. е. очолив повалення з трону царя Тарквінія Гордого, після чого Рим став республікою; Марк Юній Брут — один з організаторів змови і вбивства Юлія Цезаря (44 р. до н. е.).

⁶ Коклес — легендарний римський герой, відомий тим, що в 507 р. до н. е. обороняв від етрусського війська міст на річці Тибр у Римі.

⁷ Титла — особливий значок над словом, який у церковнослов'янському письмі означає скорочення.

То й побачите, що ось що
Ваші славні Брути:

Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття — ваші пани,
Ясновельможні гетьмани.
Чого ж ви чванитесь, ви!
Сини сердешної України!
Що добре ходите в ярмі,
Ще краще, як батьки ходили?!
Не чваньтесь, з вас деруть ремінь,
А з їх бувало й лій топили.
Може, чванитесь, що братство
Віру заступило?
Що Синопом, Трапезонтом
Галушки варило?
Правда!.. Правда, наїдались,
А вам тепер вадить.
І на Січі мудрий німець
Картопельку садить⁸,
А ви її купуєте,
Істе на здоров'я
Та славите Запорожжя.
А чиєю кров'ю
Ота земля напоєна,
Що картопля родить?
Вам байдуже. Аби добра
Була для горобу!
А чванитесь, що ми Польщу
Колись завалили!..
Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила!

Так от як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!

Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.
Замість пива праведною
Кров із ребер точать.
Просвітити, кажуть, хочуть
Материні очі
Современними огнями.
Повести за віком,
За німцями, недоріку,
Сліпую каліку.
Добре! Ведіть, показуйте!
Нехай стара мати
Навчається, як дітей тих

Нових доглядати.
Показуйте!.. За науку
Не турбуйтеся! Буде
Материна добра плата:
Розпадеться луда
На очах ваших неситих;
Побачите славу,
Живу славу дідів своїх
І батьків лукавих.
Не дуріте самі себе!
Учіться, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають.
Чужі люди проганяють,
І немає злomu
На всій землі безконечній
Веселого дому.
Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших. Тяжкі діла!
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину.
Отака-то наша слава,
Слава України.
Отак і ви прочитайте,
Щоб не сонним снились
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима.
Щоб ви розпитали
Мучеників: кого, коли,
За що розпинали!
Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати.
Благословить дітей своїх
Твердими руками
І діточок поцілує
Вольними устами.
І забудеться срамотна
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечерній
Тихо засіяє. . . .
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

14 декабря 1845
Вьюница

⁸ І на Січі мудрий німець картопельку садить. — Шевченко мав на увазі заселення півдня України німецькими багатіями-колоністами; цьому заселенню сприяла Катерина II.